

УДК 336.71 (477)

О.М. Кальченко, канд. екон. наук**О.В. Ворошило**, магістр

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ**О.Н. Кальченко**, канд. экон. наук**О.В. Ворошило**, магистр

Черниговский государственный технологический университет, г. Чернигов, Украина

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РАЗВИТИЯ**О.М. Kalchenko**, Candidate of Economic Sciences**O.V. Voroshylo**, master

Chernihiv State Institute of Economics and Management, Chernihiv, Ukraine

CURRENT STATUS OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE: PROBLEMS AND DEVELOPMENT

Проаналізовано сучасний стан банківської системи України, висвітлено основні показники її функціонування, виділено основні проблеми, що стримують розвиток банківського сектору та запропоновано заходи щодо їх вирішення.

Ключові слова: банківська система, банк, депозити, кредити, іноземний капітал, облікова ставка.

Проанализировано современное состояние банковской системы Украины, описано основные показатели ее функционирования, выделено основные проблемы, которые сдерживают развитие банковского сектора и предложены меры по их преодолению.

Ключевые слова: банковская система, банк, депозиты, кредиты, иностранный капитал, учетная ставка.

The paper analyzes the current state of the banking system of Ukraine, describes the basic performances of its operation, distinguishes the key problems that hinder the development of the banking sector and proposes measures to overcome it.

Key words: banking, bank, deposits, loans, foreign capital, discount rate.

Постановка проблеми. На сьогодні банківська система є одним з найважливіших елементів ринкової економіки, що здійснює значний вплив на розвиток усіх ланок народного господарства. Сучасний стан банківської системи України відіграє важливу роль в економічних процесах держави та є індикатором стану всієї економіки країни. Тому стабілізація та покращення діяльності банківської системи України є важливим поштовхом до поліпшення економічної ситуації у країні та активізації її участі у глобалізаційних процесах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі приділяється значна увага дослідженням у сфері банківської діяльності. Серед них можна виділити роботи таких авторів, як: О.Ф. Андросова, О.В. Васюренко, О.Д. Вовчак, А.М. Герасимович, І.М. Парасій-Вергуненко, К.Ф. Ковальчук, Т.Д. Косова, А.Я. Стахарчук, А.В. Череп та ін. Проблеми розвитку банківської системи України також розглядалися в працях таких учених, як: Г.М. Азаренкова, О.О. Болдирева, О.Г. Головка, В.П. Корнев та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість публікацій у цій сфері, дослідження та аналіз сучасного стану банківської системи України залишаються й нині актуальними. Тому виявлення проблем і розроблення заходів щодо покращення стану банківської системи України на сучасному етапі розвитку потребує подальшого дослідження.

Мета статті. Головною метою роботи є дослідження основних аспектів діяльності банківської системи України: аналіз основних показників її функціонування, виявлення слабких сторін і причин їх виникнення, а також окреслення напрямків її перспективного функціонування.

Виклад основного матеріалу. Банківська система – це законодавчо визначена чітко структурована і субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють

кредитні і фінансові операції на професійній основі та функціонально взаємопов'язані в самостійну економічну структуру [2].

Згідно з положеннями Закону України «Про банки і банківську діяльність» банківська система України є дворівневою, має функціонувати заради безперебійного задоволення потреб економіки країни, забезпечення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності з метою стабілізації грошей. У дворівневій банківській системі верхній (вищий) рівень посідає Національний банк України, емісійний центр, який є банком банків і обслуговує лише банківські заклади й урядові структури. Нижній рівень включає систему комерційних банків [2].

Для оцінювання сучасного стану та тенденцій розвитку банківської системи України велике значення має моніторинг основних показників її функціонування, виявлення основних проблем і негативних тенденцій у діяльності вітчизняних банківських установ. На цьому етапі важливим є дослідження депозитної та кредитної бази банківських установ, оцінювання фінансових результатів їх діяльності, аналіз основних тенденцій щодо величини іноземного капіталу у вітчизняному банківському секторі. Це дозволить окреслити основні напрямки проведення стабілізаційних заходів у банківській сфері в контексті підтримки довіри населення до вітчизняної банківської системи.

Станом на 1.01.2013 р. в Україні зареєстровано 176 банківських установ (табл.1). Порівняно з минулими роками цей показник знизився (порівняно з 2011 роком – на 22 або на 11,1 %). У цей період, на відміну від попередніх років, усі зареєстровані банки отримали банківську ліцензію, а АТ «Родовід Банк» отримав ліцензію санаційного банку.

За 2012 рік порівняно з минулими роками значна кількість банківських установ була вилучена з державного реєстру. У цьому році діяло 53 банківські установи з іноземним капіталом та 22 банківські установи зі 100 % іноземним капіталом. За останні роки спостерігається стійка тенденція до зростання кількості банківських установ з іноземним капіталом. У 2009 році відбулося незначне зменшення частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків порівняно з 2008 роком (на 0,9 %). Така ситуація пов'язана зі світовою фінансовою кризою, яка не оминула й Україну. Показники діяльності банківської системи значно погіршилися, й іноземні інвестори почали вилучати свої фінансові ресурси.

Таблиця 1

Інформація щодо банків по Україні станом на 2008-2012 рр. [6]

№ з/п	Назва показника	2008	2009	2010	2011	2012
1	Кількість банків за реєстром	198	197	194	198	176
2	Виключено з Державного реєстру банків за рік	7	6	6	0	26
3	Кількість банків, що знаходиться у стадії ліквідації	13	14	18	21	22
4	Кількість банків, які мають банківську ліцензію	184	182	176	176	176
4.1	з них: з іноземним капіталом	53	51	55	53	53
4.2	у т. ч. зі 100 % іноземним капіталом	17	18	20	22	22
5	Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5

На сьогодні частка іноземного капіталу в статутному капіталі банківських установ залишається достатньо високою і у 2012 році становила 39,5 %. Якщо порівнювати цей показник з 2011 та 2010 роком, то спостерігається його незначне зменшення (у 2011 році він становив 41,9 %, а у 2010 – 40,6 %). У цьому випадку таке зменшення можна пояснити зростанням вкладень вітчизняних інвесторів у статутні фонди банків. Але загальна тенденція останніх років до зростання частки банків з іноземним капіталом, з одного боку, сприяє розвитку банківської системи та фінансовому розвитку країни, а з іншого – зумовлює суттєві загрози. Так надмірна кількість іноземних банків може спричинити негативні наслідки, що пов'язані з високою залежністю вітчизняного банківського сектору від

тенденцій на світовому ринку та втратою незалежності у сфері грошово-кредитної політики, витіснення українських банків більш капіталізованими іноземними установами.

Саме тому збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі України має відбуватися з урахуванням внутрішніх умов розвитку банківського сектору та підвищення конкурентоспроможності українських банківських установ [3].

Фінансова криза мала негативний вплив не тільки на іноземних інвесторів у банківській сфері, вона спричинила погіршення всієї банківської діяльності та значно похитнула довіру населення до банківських установ.

Банківську кризу можна визначити як глибоке розбалансування банківської системи, внаслідок чого вона виявляється неспроможною ефективно виконувати свої функції (утворення розрахункових засобів тісно пов'язане з депозитними, розрахунковими, платіжними, кредитними, касовими та іншими операціями), що супроводжується виходом фінансових параметрів економічних процесів (витрати, прибутки, доходи тощо) за межі безпеки [7].

З початком світової фінансової кризи довіра населення до банківської системи різко знизилась, що спровокувало масовий відтік коштів клієнтів з банківських рахунків. Основними причинами такої ситуації стали проблеми з Промінвестбанком та банкрутство міжнародних банків. Також у 2008-2009 роках різко скоротилися надані банками кредити (рис. 1), адже кошти населення були одним з основних джерел формування ресурсів для кредитного портфеля банків.

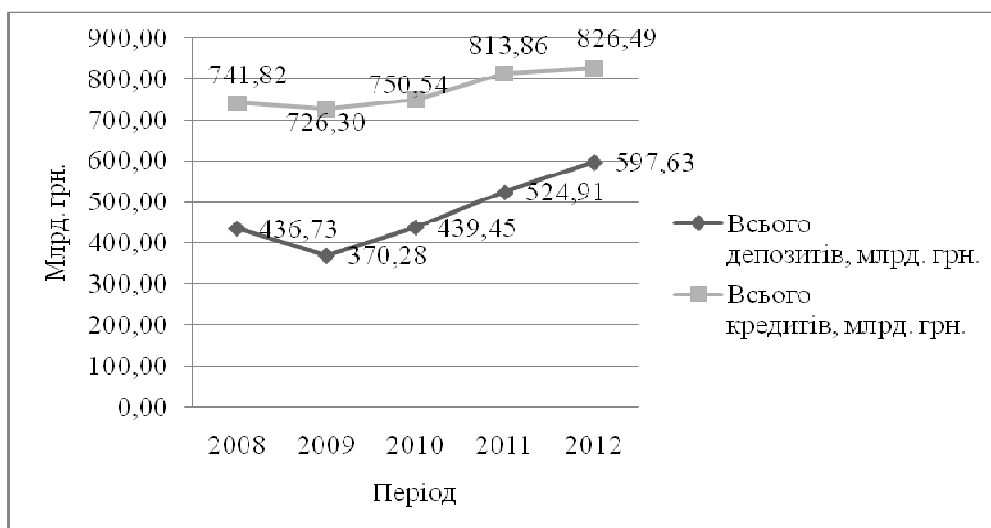

Рис. 1. Динаміка обсягів кредитів та депозитів за період з 2008 по 2012 рр.[6]

Розглядаючи більш детально ситуацію щодо обсягів залучених депозитів та наданих кредитів банками України (табл. 2), можна говорити про те, що найбільш кризовим періодом був 2009 рік. Обсяги депозитів знизилися на 15,22 % порівняно з 2008 роком і становили лише 370,28 млрд грн. Також у період фінансової кризи спостерігалось істотне зниження кредитної активності банків. Так, обсяги наданих кредитів у 2009 році скоротилися порівняно з 2008 роком на 2,09 %.

Таблиця 2

Динаміка обсягів залучених депозитів та наданих кредитів банками України за 2008-2012 рр.[6]

Показники	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6
Всього депозитів, млрд грн	436,73	370,28	439,45	524,91	597,63
у національній валюті	245,01	189,55	243,97	292,79	326,10
в іноземній валюті	191,72	180,73	195,48	232,12	271,53
Депозити юридичних осіб, млрд грн	220,41	274,3	164,37	214,36	227,72

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6
Депозити фізичних осіб, млрд грн	216,32	213,54	275,08	310,55	369,91
Кошти на вимогу по юридичним та фізичним особам	130,58	132,56	158,61	187,28	193,39
Частка коштів на вимогу у загальній структурі депозитів	0,30	0,36	0,36	0,36	0,32
Всього кредитів, млрд грн	741,82	726,30	750,54	813,86	826,49
у національній валюті	303,40	348,19	395,49	478,84	568,49
в іноземній валюті	438,42	378,11	355,05	335,02	258,00
Кредити, надані юридичним особам, млрд грн	472,96	492,41	544,49	615,79	642,69
Кредити, надані фізичним особам, млрд грн	268,86	233,89	206,05	198,08	183,80
Співвідношення обсягів депозитів та кредитів	0,59	0,51	0,59	0,64	0,72

З 2010 року відновилося позитивна тенденція до нарощування обсягів кредитування економіки банківськими установами й у 2012 році обсяги наданих кредитів становили 826,49 млрд грн. Лише поповнивши ресурсну базу за рахунок відновлення частки депозитів фізичних осіб, банкам вдалося відновити зростання кредитного портфеля. Таке зростання відбулося за рахунок збільшення кредитів, наданих юридичним особам (на 13,1 % в 2011 р. та на 4,4 % – в 2012 р.). Незважаючи на зростання макроекономічних показників та певну стабілізацію ситуації в банківському секторі, кредитування фізичних осіб в останні роки зменшується. Обсяги кредитування населення за 2009-2010 рр. порівняно з 2008 р. зменшилися на 31 %, а у 2012 році кредити, надані фізичним особам, становили 183,8 млрд грн, що на 7,2 % менше ніж у 2011 році та на 10,8 % менше ніж у 2010 році.

Також слід звернути увагу на те, що в останні роки населення починає віддавати перевагу заощадженням у національній валюті, а також більшою мірою зростають кредити, надані саме у національній валюті. Якщо у 2008 та 2009 роках обсяг наданих кредитів в іноземній валюті перевищував обсяг наданих кредитів у національній валюті і у 2008 році така різниця становила 135,02 млрд грн, а у 2009 – 38,92 млрд грн, то у 2010-2012 рр. ситуація кардинально змінилась.

В останні три роки спостерігається стабільне зростання депозитної бази банків в основному за рахунок збільшення вкладів населення. У 2012 році обсяг депозитів становив 597,63 млрд грн, що на 35,99 % та на 13,85 % більше ніж 2010 та 2011 роках відповідно. Це свідчить про поступове відновлення довіри населення до банківської системи і дає підстави для висновку про покращення фінансового стану банківських установ.

Важливо також дослідити отримані вкладення з погляду надходження від фізичних та юридичних осіб. В останні три роки більша частка депозитної бази банківських установ належить фізичним особам і з кожним роком вона зростає. Так за 2012 рік частка депозитів фізичних осіб становила 62 % (369,91 млрд грн). Для банку таке джерело отримання коштів є достатньо дорогим, а за відсутності активного кредитування це скорочує чистий процентний дохід банківських установ.

Також видно, що значну частку становлять кошти на вимогу (у 2012 р. – 32 % у структурі депозитів), дострокове вилучення яких вкладниками може приводити до порушення стабільності банківської системи.

Відновлення довіри до банківської системи в останні роки підтверджує те, що частка готівки в обігу поза банківською системою України з кожним роком скорочується (рис. 2). Так на 1.01.2013 р. вона становила 25,38 % від загального обігу, що на 6,51 % менше ніж на 1.01.2010 р.

До наростання кризових явищ призвели не лише внутрішні, а й зовнішні чинники. Рецесія економік розвинутих держав, криза ліквідності у світовій фінансовій системі, втрата довіри інвесторів до України потягли за собою вплив інвестицій з України. Інвестори обмежили операції з країнами, ринки яких формуються. Це негативно вплинуло на баланси вітчизняних банків [1].

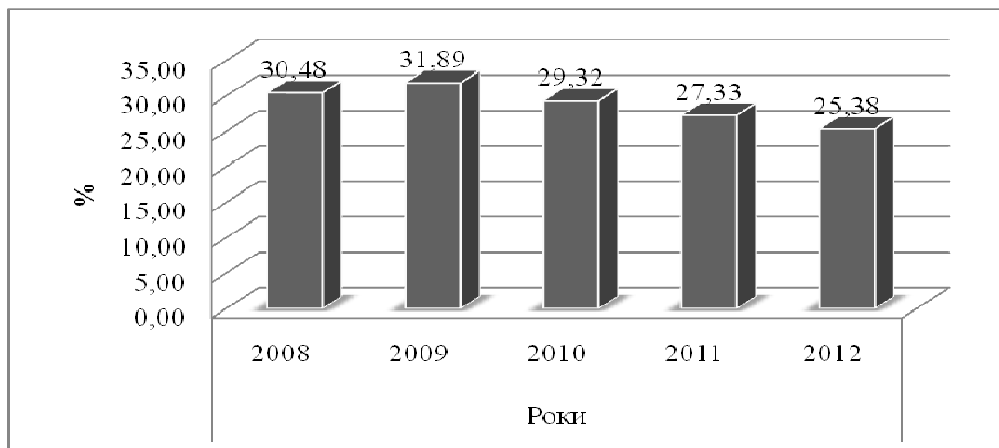

Рис. 2. Частка готівки в обігу поза банківською системою України станом на 2008-2012 рр. [6]

Для забезпечення ефективного функціонування банківської системи необхідне підтримання належного рівня її ліквідності. Розглядаючи ліквідність як співвідношення між обсягами депозитів та кредитів, ми бачимо, що найгірший показник був у період кризи в 2009 році – 0,51 (табл. 2). З кожним наступним періодом значення цього показника збільшується, й у 2012 році становить 0,72, що свідчить про відновлення стабілізаційних процесів у банківській системі. На достатньому рівні ліквідність можна підтримувати завдяки застосовуванню заходів щодо рефінансування комерційних банків або використання мобілізації коштів при надлишковій ліквідності.

Якщо ж говорити про фінансові результати діяльності банківських установ, то у 2012 році банківська система вперше після кризи продемонструвала прибуткову діяльність. Ще у 2011 році збитки становили 7,71 млрд грн (рис. 3), а у 2012 р. прибуток становив 4,9 млрд грн. Найбільші збитки за досліджуваний період банківські установи отримали у 2009 році – 38,45 млрд грн. Найприбутковішим у 2012 році був «ПРИВАТБАНК» (і його прибутки становили 1,5 млрд грн). Найбільші збитки за результатами 2012 року мав «БАНК ТАВРИКА», збитки якого дорівнювали 1,09 млрд грн.

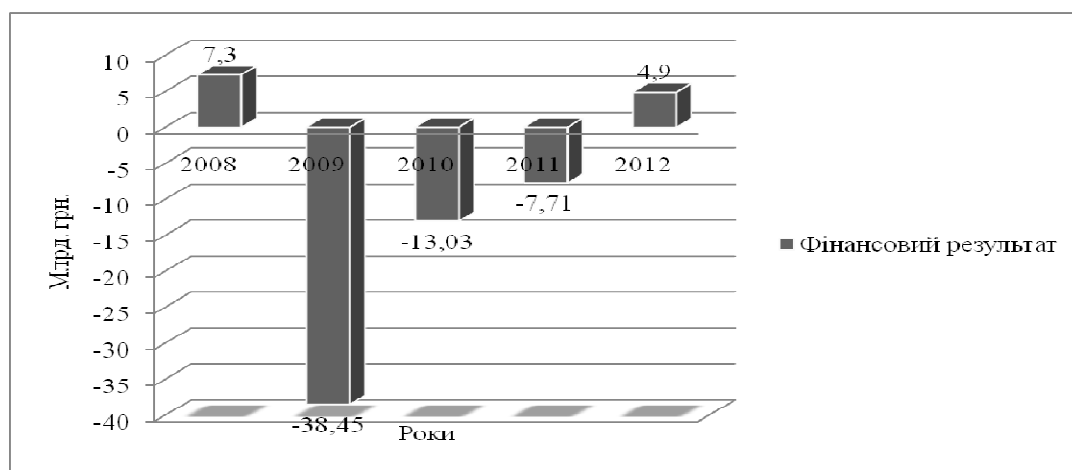

Рис. 3. Фінансові результати діяльності банківських установ за 2008-2012 рр. [6]

Однією з проблем ефективного розвитку банківської системи є низька якість вітчизняних банківських послуг та їх висока вартість. Одним із головних показників, що визначає вартість послуг банківських установ є базова облікова ставка, чим вона вища, тим дорожче надаються кредити банкам і, відповідно, юридичним та фізичним особам.

Тому в Україні необхідно поступово підвищувати роль облікової ставки як інструменту грошово-кредитної політики. Облікова ставка не повинна сприйматись як демонстратив-

ний індикатор. У сучасних умовах зниження ставки можливе тільки поступово в інерційній динаміці – з урахуванням інфляції та оцінювання зміни відсоткових ризиків банків. Облікова ставка повинна забезпечити банкам мінімальну прибутковість (хоча це не є завданням НБУ) без різких коливань вартості ресурсів (оскільки банки не повинні мати від’ємний нетто-результат процентних доходів) [5].

Висновки і пропозиції. Загалом можна сказати, що банківська система України протягом останніх років демонструє тенденції росту та покращення основних показників. У 2012 році банківська система вперше за декілька останніх років вийшла зі збитків і продемонструвала прибуткову діяльність. Разом з тим можна виділити деякі негативні тенденції, що стримують розвиток банківського сектору: протягом останніх років банківська система в основному працювала на погашення збитків минулих років; відбулося зменшення активності кредитування фізичних осіб у 2012 році; значну частку структури депозитів становлять кошти на вимогу; збільшення частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків.

До проблем, притаманних банківській системі, можна віднести: недостатній рівень капіталізації та концентрації банківського капіталу, низький рівень корпоративного управління в банках, недостатній рівень управління банківськими ризиками, вузький спектр банківських послуг і продуктів, недостатній рівень прозорості діяльності та комунікацій з інвесторами і населенням тощо [4].

Таким чином, основними напрямками стабілізації банківської системи України та підвищення ефективності її функціонування на сучасному етапі є такі:

- проведення певних законодавчих змін та вдосконалення законодавчої бази щодо регулювання банківських операцій;
- підвищення якості вітчизняних банківських послуг;
- контроль за часткою іноземного капіталу в вітчизняній банківській системі;
- нагляд за банками, які перебувають у складній ситуації, та розробка санаційних заходів;
- створення системи страхування ризиків для підвищення рівня управління активами і пасивами банків;
- забезпечення захисту прав вкладників та кредиторів;
- впровадження ефективних заходів для підтримки ліквідності банків на належному рівні;
- підвищення ролі облікової ставки;
- підтримка та розвиток інноваційної діяльності банківських установ.

Список використаних джерел

1. Болдирев О. О. Сучасні тенденції розвитку банківської системи України [Електронний ресурс] / О. О. Болдирев. – Режим доступу : <http://elibrary.nubip.edu.ua/13302/1/11boo.pdf>.
2. Демківський А. В. Гроші та кредит : навчальний посібник / А. В. Демківський. – К. : Дакор, 2007. – 528 с.
3. Калініченко О. В. Сучасний стан та перспективи розвитку банківської системи України [Електронний ресурс] / О. В. Калініченко, І. В. Перетятко. – Режим доступу : http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_105/27.pdf.
4. Колобов Ю. В. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України [Електронний ресурс] / Ю. В. Колобов. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/VUbsNbU/2011_3/VUBSNBU12_p165-p168.pdf.
5. Корнев В. Регулювання кредитних ризиків і перспективи стабілізації фінансової системи України / В. Корнев // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 5.
6. Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

7. *Програма діяльності Кабінету Міністрів України “Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток”* [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2009 р. № 316-р. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.